

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות חורגית

גליונות לעיון בפרשת השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ

ויקחל-מקורי (תשכ"ו) פרשת "החדש הזה לכם" שמות י"ב
א-כ

עיון גם בגליון בא תש"ך!

א. ד"ר וראכלו את חבשר בלילה הזה צלו אש ומצות על מרורים יאכלוהו.

פסח פסחים פרק י' משנה ה'

רבן גטליאל אומר:

כל שלא אפר שלשה דברים אלה בפסח לא יצא ידי חובתו, אלו חמס: פסח, מצה ומרור.

פסח - על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שג' (שם' י"ב) "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל..."

מצה - על שום שנאכלו אבותינו מצרים שנאמר (שם' י"ב ל"ט) "ויאפו את חצק אשר הוציאו מצרים עוגות מצות כי לא חמץ..."

מרור - על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר (שם' א') "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבודה בשדה..."

(כן הוא בגמ' קט"ז ובסדר הגדת הפסח ואינו כן בספרי המשניות שלפנינו).

ראב"ע שם' י"ב ח' ד"ה ומצות על מרורים יאכלוהו.

אמר אחי מחכמי ספרד: ידוע כי חליחה הגבר בארץ מצרים בעבור סימי היאור, ובעבור שלא ירד שם גשם, כי היאור הוא לח תמיד, על כן מנהגם היה לאכול בכל שלחנם מיני מרורים רבים מעשבים ומחרדל, ואפילו לא היה למצרי אלא פת לבד לעולם המרורים יחיו על שלחנו לטבול בו הפת, כי הם רפואה לאוירם. ואנחנו נסמך על דעת קדמונינו ז"ל שפרשו לנו, כי המרורים זכר ל"וימררו את חייהם".

חזקוני ד"ה על מרורים יאכלוהו:

יאכלו עמו עשב מר כדי שיחיה הכל נאכל בנת אחת: עבדות, הצלה, חרות.

עשב מר - זכר ל"וימררו".

פסח - זכר להצלה, שבשעת המגיפה פסח עליהם.

מצות - זכר לחירות, שלא חספיק הבצק להחמיץ עד שנגאלו.

"על מרורים" - כל זה דרך בזיון, שיאכלוהו עם דבר דע ומר ולא עם דבר חשוב ומחוק.

1. האם יש סתירה בין פירוטו של הראב"ע ובין דברי הגמרא שהבאנו לעיל?

2. מהו חיוב הלשוני בפסוקו שעליו בונה חזקוני את דבריו?

3. מהו הלקח המוסרי שבדברי החזקוני?

4. מפרשי האגדה כלם מתקשים במעט שניתן כאן לאכילת מצה. האין חסעם הטובא כאן מפסוק ל"ט שבפרקנו סותר את הנאמר בפסוק ד'?

ועברתי בכל ארץ מצרים.

שמות רבה י"ז (ד) הח"ד (איוב ל"א) "ומה אעשה כי יקום אל וכי יפקד מה אשיבנו?"

מי אמר הפסוק הזה? שר העולם אמרו, אע"פ שאמרו איוב על עצמו. וכן כל באי עולם עתידין לומר כן: אנו מוצאים בדור המבול בישיבה דן אותם שג' (תחל' כ"ט) "ה' למבול ישב"; מה כתיב בהם? "וימח את כל היקום". אבל מצרים

בעברה דן אותם, שג' "ועברתי בכל ארץ מצרים", אבל לפתיד לבוא הוא עומד ודן את עולמו בעמידה שג' (זכריה י"ד) "ועמדו רגליו ביום ההוא". ואמרים

באי עולם? אם בישיבה דן דור המבול ומחא אותן, ובעברה דן את מצרים

וחרג את בכוריהן, לכשיעמדו לפתיד לבוא ודן עולמו, מי יוכל לעמוד? לכך

כתיב (איוב ל"א) "ומה אעשה כי יקום אל?" מפני מה עתיד לקום? מפני צעקת עבדים! שנאמר: (תהלים י"ב) "משוך ענבים, מאצקת אביונים עחה אקום, יאמר ה'".

1. במה מוציא המדרש פסוקנו מפרוטו ומה הניעו לעשות כן?

2. היכן מצינו בתפילותינו חשפעת סדרש זה?

ג. י"ז ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים.
רש"י ד"ה ושמרתם את המצות
שלא יבואו לידי חטון, מכאן אמרו: תפח - תלוש בצלון, ר' יאשיהו אומר:
אל תהי קורא "את המצות" אלא "את המצוות", כדרך שאין מחמיצין את המצות,
כך אין מחמיצין את המצוות, אלא אם באה לידך - עשה אותה מיד.

ראב"ע ד"ה ושמרתם: הנה צוה להיות המצות שמורים מיסוד הקציר.

רשב"ם ד"ה ושמרתם את המצות.
לאכלם ביום הזה לזכרון, "כי בעצם היום הזה הוצאתי...". ולא הספיק בציקס
להחמיץ, כדכתיב (י"ב ל"ט) "ויאמרו את חבצק אשר הוציאו מצרים עוגות
מצות, כי לא חמץ, כי גורשו מצרים..."

חזקוני ד"ה ושמרתם את המצות.
יש ספרים שלא הפסוק מכאן אכילה מצות לדורי דורות, דוגמא (במד' ג'):
"את קרבני לחמי לאשי... - תשמרו להקריב לי במועדו".

- (1) מה נקשה לכל המפרשים חז"ל בפסוק?
(2 א) מה החבול בין הראב"ע לבין הרשב"ם ומה היא מעלתו של כל
אחד משני הפירושים?
אא (3) מדוע אין ראיתו של חזקוני סמנדר כ"ח - ראייה מוכיחה?
אא (4) מפרשי רש"י כלם מחכים על רש"י שחביא את דברי המדרש.
וכן אומר בעל גור אריה:
מאי פנין זה לזה שחולת המצות בסצה... ומכל
שכן מדבר תימה שרש"י הביא מדרש זה חוץ מדרשו
והוא רחוק מאד מפשוטו!
התוכל למצוא טיבה - למה לא הסתפק רש"י כאן במשפט
והוסיף את דברי המדרש?

שאלות בסעמי המקרא לפרשת כי-תשא חצורני: מיכאל פילמן

שמות ל"ג י"ט ויאמר אני אעביר כל-סובי על-פניך וקראתי בשם ה' לפניך...
שמות ל"ד ה' וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה'
ח"א וקראתי... ואקר' בשם החי' קדש, ח"א לבר' י"ב ח': וכלי בשמא דה'.

רש"י ויקראו מתרגמינו וקרא בשמא דה'

ראב"ע ד"ה וקראתי: באברהם כתוב (בר' י"ב ח') "ויקרא בשם ה'" ובני אדם בקראים
לעבוד ה' על כן סלת "בשם" דבקה עם השם הנכבד ואין ככה "ויקרא בשם ה'"
(שם ל"ד ו'), כי השם הוא הקורא וככה (ל"ג) "וקראתי בשם ה'" למכיר.

ויקראו הנה השם הוא הקורא (פירוש על ראב"ע: כי סלת "בשם" נמשך משמא
ודבק עם סלת "ויקרא") וחנה למדנו איך יקרא משמא (פירוש על ראב"ע: כי "ל השם
קרא בשם לחירות איך יקרא משמא).

רכסים לבקעה וקראתי בשם, מחוברים במירכא משמא וכן למטה "ויקרא בשם" מחוברים
וכל האחרים מחוברים סלת "בשם" לשם הקדש, לפי שהם לשון תפלה, ותרגום "ויקרא"
ואלה תרגומם "יקרא בשמא דה'". ואין לעמוד על דעת אובקלוס בזה. וגם בש"י
ז"ל כתב סתם "כתרגומו". ולא נחבר, מה זה שהוא יתברך קרא בשם ה'. ועוד
שהוא לא כסעמי המקרא.

שו"ל ד"ה וקראתי בשם ה': אודיעך תיאורי, מידת רחמים ומידת תודן לפיכך לא אהון
כל חושא אלא קצתם וקצתם אענוש. "בשם" נ"ל סמור, וכן למטה ל"ד ה', אע"פ
שארין כן בעלי הסעמים. קריאה בשם ה'. כאן אין ענינה נבול סכל שאר קריאה
בשם. וראב"ע חשב, כי באברהם הכוונה, שקרא בני אדם לעבודת ה', וזה אינו,
שא"כ ה' ל"ל "לשם", לא "בשם": אך האמת, כי כל "קריאה בשם" אין ענינה אלא
הרמת קול... וזה לתת כבוד... ולפעמים להודיע ולפרסם, שאנו בוחרים במלונג
כמו שם' ל"א ב', ישעיהו מ"ג א'.
ח"ה ויקרא בשם ה': וחנה גם למעלה וגם כאן נראה לי, כי "בשם" ראוי להיות
בסעם משרת.

- (1) מהו הקושי בשני הפסוקים האלה?
(2) איך מפרש ראב"ע את "קריאה בשם" כאן ואיך אצל אברהם?
(3) במה מסתמך ראב"ע על ח"א?
(4) מה מעיר רכסים לבקעה לענין ההסתמכות על ח"א (רש"י)?
(5) כיצד מתייחס שו"ל כאן לסעמי המקרא ומהו שהמריצו לפרש כן?